

Пахолок Р. І.,

аспірант Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ЧОЛОВІЧІЙ УЧИТЕЛЬСЬКІЙ СЕМІНАРІЇ В 1935 – 1936 Н. Р.

У всі часи актуальним для суспільства залишається підготовка високваліфікованих учителів. Саме вчитель формує особистість, здатну до активного життя в суспільстві, до здійснення суспільних перетворень. Для теорії та практики підготовки вчителя в сучасних умовах важливу роль відіграє історико-педагогічний досвід. Питання розвитку педагогічної освіти, підготовки педагогічних кадрів висвітлені у працях Л. Барни [3], М. Барни [4], Н. Мисак [5], Б. Ступарика [6] та інших. У дослідженнях окреслено зміст і методичне забезпечення підготовки учительських кадрів.

Навчально-виховний процес Тернопільської чоловічої учительської семінарії описаний у низці монографій та звітів з діяльності закладу. Так, 1896 р. у Львові з нагоди 25-річчя заснування семінарії вийшла невелика монографія д-ра Еміля Міхаловського “Чоловіча Вчительська Семінарія в Тернополі. 1871-1896”. Восени того ж року гімназія отримала давноочікувану монографію – “Історія Тернопільської Гімназії. 1820-1848. Частина I”. Автором її був директор д-р Маурици Мацішевський.

Метою нашої статті є висвітлення діяльності Тернопільської чоловічої учительської семінарії у 1935-1936 н. р.

Тернопільська чоловіча вчительська семінарія має давню і славу історію. Її відкрито австрійською владою 1 вересня 1871 р. У перший рік тут функціонувало два курси, а також перший клас школи вправ. Через чотири вже працювала чотирикласова школа, а також підготовчий клас до семінарії, відкритий у 1875-76 н.р. розпорядженням тодішнього шкільного товариства. У 1892 р. у зв'язку з новою організацією семінарії заклад, окрім підготовчого класу, отримав чотири курси, а також двомовну (з польською і руською мовами навчання) школу вправ.

У 1935-1936 н. р. тут працювали такі штатні вчителі: Леопольд Голубович, директор закладу; Вацлав Боронський, вчитель фізкультури та географії; Едвард Франк, учитель школи тренувань, керував кабінетом ручної праці; Зенон Гарб'як, учитель школи вправ, вчив історію та географію; Ян Гродзіцький, учитель фізики; Антоній Йох, учитель природознавства, завідував методичною бібліотекою; Микола Ковальчук, вчитель української мови, завідувач учнівською бібліотекою; Олександр Кручковський, викладав педагогіку, методику, польську мову, малювання; Людвік Любельський, учитель музики; Станіслав Сивий, вчив польську мову, природознавство; Владислав Сивий, учитель польської мови, малювання, історії; Георгій Заець, учитель польської мови, малювання, ручної праці. Працювали також учителі-сумісники з інших закладів: Герман Бельфелд, кс. Францішек Капусцінський, кс. Леопольд Клементовський, Адам Рибінський, кс. Тимотеуш Семвай.

Зазначимо, що в семінарії велику увагу приділяли релігійно-моральному вихованню учнів. Шкільна молодь гуртувалася в учнівські організації, активно

розвивалося учнівське самоуправління. Всі п'ятикласники, а також кількадесят учнів школи вправ були членами товариства “Liga Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej” (скорочено LOPP), у сферу діяльності якого входило підготовка і підбір матеріалу до місячних зборів учнів п'ятого курсу, опрацювання та озвучення рефератів з проблем протигазової оборони, безпеки авіаційно-газової війни тощо. Метою діяльності товариства було “promowanie lotnictwa sportowego, komunikacyjnego i wojskowego” [1].

Повертаючись у попередні роки, зауважимо, що в семінарії до 1924 р. діяла скаутська дружина ім. Болеслава Хороброго. Ця дружина, “одна з найчисельніших і найдіяльніших у Тернополі, сформуvala цілий ряд скаутів, котрі нині як вчителі пропагують скаутську ідею у своїх школах і серед молодших її впроваджують” [2, с. 12]. Спадкоємцем дружини стала молодецька гомада ім. Лютиків (Gromada Zuchowa im Lutyków), яка в 1935-1936 н.р. нараховувала 22 членів, учнів школи вправ. Функцію провідника громади виконував Юзеф Кшеменецький. Громада мала власну кімнату, в якій концентрувалося її життя і праця. Члени громади дотримувалися приписів програми Львівської Хоругви і Тернопільського відділення. Перевірку діяльності громади кілька разів проводив полковник Гілярій Гастила, а опікувався громадою вчитель семінарії Вацлав Боронський.

Значна робота проводилася з вихованцями Тернопільської учительської семінарії щодо формування у них ощадності. Щорічно проводилася низка бесід, розмов з учнями. У 1935-1936 н.р. організовано також ощадний тиждень. Заощадження робила виключно молодь школи вправ. Шкільну касу вів учитель Едвард Франк [2, с. 13].

У цьому навчальному році продовжував діяти музичний гурток, який складався з хору, скрипкового квартету і духового оркестру. Скрипковий квартет складався з учнів 5 курсу. Він брав участь в урочистостях на території власного закладу, інших місцевих шкіл і навколишніх сіл. Традиційним став звичай, коли учні Станіслав Домбчак, Юзеф Кшеменецький, Владзімеж Паращук грали з вежі парафіяльного костьолу впродовж цілого травня о 6 годині ранку і 6 годині вечора пісні до Матері Божої. Великою була музична бібліотека, що містила книги 254 найменувань. У 1935-1936 н.р. вісім разів із нагоди різних урочистостей виступав театральний гурток. Опікуном і керівником був учитель музики і співу Людвик Любельський [Там само].

Хор складався також з учнів 5 курсу, до нього були задіяні 24 хлопці. Лише за 1935-1936 н.р. хористи вивчили 26 нових пісень. На навчання хорового співу було виділено 2 тижневі години. Хористи виступали на різних урочистостях: державних, національних, громадських і шкільних, а також у костьольних Богослужіннях. Крім того, сім разів хористи організовували свята в навколишніх селах, популяризуючи цим урочистості, влаштовані місцевою громадськістю.

Серед благодійних заходів Тернопільської чоловічої учительської семінарії відзначимо діяльність гуртка підтримки будівництва народних загальноосвітніх шкіл. Завданням гуртка стала пропаганда цієї справи серед молоді, а також збирання фондів на товариство шляхом продажі цеглинок та значків. З 1.09.1935 р. і до кінця навчального року було зібрано на ці потреби 61 злотий [2, с. 14].

На уроки фізичного виховання відводилося для кожного класу по дві години в тиждень. Гімнастичні вправи проходили переважно у спортзалі, ігри і забави – на

стадіони, вправи перед уроками – на коридорах, серед уроків – у класах біля відчинених вікон. Був випадок шеститижневого звільнення від занять фізкультурою трьох учнів школи вправ за станом здоров'я. Для учнів керівництво закладу передплачувало газету “Фізичне виховання”.

У семінарії проводилася також туристично-краєзнавча робота. Кожного року для учнів найстаршого курсу влаштовували екскурсію Польщею. У 1935-1936 н.р. під час такої дев'ятиденної екскурсії учні відвідали Варшаву, Гдиню, Познань, Ченстохову, Краків, Велічки. У звіті про екскурсію зазначено: “Виїзд на екскурсію був 14 вересня ... за гарної погоди... Ми, педагогічний колектив і молодь школи вправ, вирушаємо з Тернополя, нас проводить наш оркестр” [2, с. 15]. Хлопці відзначали, що впродовж трьох днів перебування у Варшаві вони відвідали королівський замок, кафедральний собор, ринок “Старого міста”, мости через Віслу, пристані, зоопарк, Бельведер, Лазенківський палац, площі, парки, пам'ятники, будинки. Поетично описують перебування у Гдині: “Вітаємо море на тихому і вже безлюдному пляжі. Безмежна водна далина вабить наш зір, а спокійна хвиля змиває наші стопи. Бачимо близько Гданськ, Гель, а клуби диму видають, що тут пропливають судна. Після купання в морі і сніданку ми відвідуємо на моторному човні порт з боку моря, військовий порт, а відтак пішки – порт і портове облаштування з боку материка. Після відвідин міста ми з мушлями та бурштином ввечері вирушаємо до Познані” [Там само].

У Познані екскурсантів особливо вразили чистота й порядок. Учні відвідали замок, стильну ратушу, старий кафедральний собор, парк Вільсона, виставку акваріумів, пристань на Варті і стару частину міста. У Ченстохові школярі зразу ж пішли на Ясну гору. Побожність прочан, що молилися перед чудотворним образом Божої Матері, справила на хлопців сильне враження. Діти побували також у монастирі.

Протягом двох днів перебування у Кракові хлопці відвідали Вавель, чудовий кафедральний собор, поховання королів, у крипті св. Леонарда віддали честь праху першого Маршалка, відвідали Сукеннице, костьоли, мури давнього міста й зелені насадження. Побували також у Совинці, Велічці.

У екскурсії брали участь 27 учнів, тобто весь 5 курс, а керівником екскурсії був учитель Вацлав Боронський. Такі екскурсії мали велике пізнавальне й виховне значення. Самі учні зазначали: “Теоретичне і книжкове знання країни – недостатнє і неповне. Лише безпосередній контакт із землею, людьми, культурними пам'ятками дозволяє ґрунтовно пізнати цю землю і щиро її полюбити” [2, с. 16].

Важливо, що учні перебували під медичним наглядом. Стоматологічний огляд здійснювала лікар-стоматолог Ванда Бенешкова, а шкільний лікар Ян Мар'ян Шмідт здійснював догляд і гігієнічно-лікарську опіку учнівської молоді всіх класів [2, с. 6-7]. Цікавим є звіт шкільного лікаря. З нього ми дізнаємося, що лікар присвячував учням 6 годин у тиждень. За 1935-1936 н.р. шкільним лікарем Яном Шмідтом проведено 486 індивідуальних оглядів, результати яких заносилися у карти здоров'я учнів. Було надано 92 консультації хлопцям, що індивідуально зверталися до лікаря. Проведено бесіди з учнями на теми шкідливого впливу алкоголю на організм людини, про венеричні захворювання й туберкульоз. Упродовж навчального року зафіксовано такі випадки інфекційних хвороб: скарлатина – 2, дифтерія – 1, черевний тиф – 1, грип – 24, вітрянка – 8, свербіж – 2. Хворих учнів було ізольовано на певний

термін, проведено дезінфекцію приміщення. Кожен учень, який переніс інфекційне захворювання, був ретельно огляне ний лікарем перед тим, як приступити до навчальних занять [2, с. 17]. Цікаво, що у семінарії працював також лікар-стоматолог, який оглядав учнів і при потребі здійснював стоматологічні втручання.

Хлопці, що навчалися у Тернопільській чоловічій учительській семінарії, проживали зазвичай у гуртожитку. У звіті з діяльності семінарії зазначено, що гуртожиток “є виховним закладом, в якому у зручних умовах знаходить приміщення і педагогічну опіку шкільна молодь з провінції” [с. 18]. Гуртожиток був розрахований на 55 місць. Обов’язки префекта і вихователя виконував Ян Гродзіцький, учитель державної семінарії. Загальну опіку над гуртожитком здійснював Леопольд Голубович, директор семінарії, як голова товариства опіки гуртожитком, а також педагогічний колектив семінарії.

При державній чоловічій учительській семінарії в Тернополі діяв також батьківський гурток. У 1935-1936 н.р. головою його був Станіслав Зелінський. Гурток займався “шкільними справами виховання і навчання, намагаючись тісно співпрацювати з педагогічним колективом закладу” [2, с. 19]. Для реалізації цієї мети у класах функціонували класні патронати, які організовували виступи з референтами і розмови на теми виховання, а також про домашню роботу та гігієну учнів. Патронати займалися також організацією учнівських забав. Керівництво батьківського гуртка проводило акції з т.зв. “доживлювання” шкільної молоді, тобто допомагали біднішим учням харчами. Потребуючі отримували також матеріальну допомогу. Господарська секція гуртка у зимові місяці видавала теплі сніданки. Ця акція, як правило, охоплювала 87 учнів щодня, у т.ч. 11 учням зі школи вправ, а 8 учнів із семінарії отримували сніданки безкоштовно.

У 1935-1936 н.р. святкова секція влаштувала в учнівській світлиці вечір святого Миколая. Учні з неможливих сімей отримали в подарунок одяг і ласощі. Крім цього, “асигновано для оплати грошової допомоги бідній, але старанній шкільній молоді сумі 130 злотих” [2, с. 19].

З метою залучення учнів до читання гурток придбав до шкільної бібліотеки книжки на суму 116 злотих 18 грошів, а для оправи книжок і купівлі наукових матеріалів витрачено 107 злотих 60 грошів.

Керівництво гуртка запланувало також маївку до петриківського лісу і екскурсії учнів вищих класів до Збаража і Львова. Прикметно, що матеріально незабезпеченим учням організували допомогу, щоби вони також могли взяти участь в екскурсії.

Ефективність навчально-виховного процесу досягалася завдяки багатій матеріальній базі. Як семінарія, так і школа вправ мали кілька добре обладнаних кабінетів, облаштованих великою кількістю приладів і навчальних матеріалів. Майже всі навчальні сфери забезпечені новітнім обладнанням і засобами, що дозволяло реалізувати інноваційні форми навчання й виховання. Діяло дві світлиці, театральний, скаутський, фільмовий зали зі спеціальним апаратом (проекційна лампа типу кіноапарту), радіо, для вивчення мов використовувалися лінгафони з дисками до нього, на яких містилися шедеври давньої і нової польської літератури. У фондах зберігалася більше сотні фільмів, що допомагали у вивченні географії, природознавства, історії, релігії. Крім цього, школа вправ мала кількості інших

навчальних матеріалів, укомплектовану колекцію “Шкільна ілюстрація”.

Гарно обладнані були також спортзал, кімната ручних робіт, у якій одночасно могли займатися 40 учнів і де було 16 столярних верстатів. У світлицях знаходилися цінні ілюстровані видання, пінг-понгові столи, шахи, лотереї, тир тощо.

У досліджуваній навчальній рік диплом учителя загальноосвітніх шкіл отримали 34 випускники. Вони склали письмовий іспит із польської та української мов і педагогіки. Наведемо перелік те письмового екзамену. З польської мови учні готували такі теми: “Господарське значення моря для давньої і сучасної Польщі”, “Польське село у творчості позитивістів”, “Що в нашій роботі для Держави ми повинні черпати з романтичної епохи, а що з позитивістської”. З української мови пропонували наступні завдання: “Культурні вимоги сучасного села”, “Роль учителя в нормалізації співжиття народів, що проживають на мішаній території нашої держави”, “Гуцульщина в українському письменстві XIX і XX ст.”. Завдання з педагогіки включали наступні теми: “Значення покарання і примусу у вихованні”, “Історія і принципи сучасної роботи школи”, “Прояви дитячої творчості у шкільний період і принципи її формування”. Зазначимо, що теми, які майбутні вчителі готували на письмовий екзамен, не втратили своєї актуальності й сьогодні. Так, зараз активно культивується розвиток творчості школяра, про що йдеться у багатьох освітніх документах.

Для історико-педагогічних досліджень важливими є звіти з діяльності учительських семінарій, позаяк вони складаються з окремих розділів, що висвітлюють роботу закладу. Так, звіт Тернопільської чоловічої учительської семінарії за 1935-1936 н. р. складається з таких розділів: історія закладу; склад педагогічного колективу; виховний план і його реалізація; релігійно-моральне виховання; шкільні організації; фізичне виховання; звіт гуртожитку; звіт діяльності батьківського гуртка; літопис закладу; засоби і навчальні матеріали; звіт з перебігу екзамену на отримання диплому; статистика учнів учительської семінарії і школи вправ; перелік учнів закладу; інформація на 1936-37 шкільний рік. Як бачимо, у звіті досить повно представлено навчально-виховний процес Тернопільської чоловічої учительської семінарії.

Отже, у 1935-1936 н.р. у Тернопільській чоловічій учительській семінарії продовжувалася діяльність, започаткована у попередні роки. Активно розвивалося учнівське самоврядування, функціонували учні всякі організації. Особливу увагу приділяли моральному, духовному вихованню. Серед основних форм роботи – екскурсії, прогулянки, бесіди. Учителі опікувалися учнями не лише у стінах навчального закладу, а й у гуртожитку та в поза навчальній роботі. Важливо, що кожного року лікар проводив ретельний огляд учнів, про що готував звіт дирекції семінарії. Добре налагодженою була співпраця сім’ї та вчительського колективу семінарії. Учні, що перебували у скрутному матеріальному становищі, відчували моральну й матеріальну опіку та допомогу.

Для історико-педагогічних досліджень вагоме значення мають щорічні звіти з діяльності семінарії, в яких зафіксовано основні напрями навчально-виховної діяльності закладу, подано списки вчителів та учнів, розкрито зміст, форми, методи роботи за окремих навчальний рік.

ЛІТЕРАТУРА

1. Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej [Електронний ресурс]. Режим доступу:

http://pl.wikipedia.org/wiki/Liga_Obrony_Powietrznej...

2. Sprawozdanie dyrekcji Państw. Seminarium nauczycielskiego męskiego im. Henryka Sienkiewicza w Tarnopolu za rok szkolny 1935/36. – Tarnopol : Nakładem funduszu szkolnego, 1936. – 30 s.
3. Барна Л. С. Підготовка вчителів в учительських семінаріях Східної Галичини / Л. С. Барна // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2011. – № 2. – С. 32-38.
4. Барна М. М. Розвиток педагогічної освіти в Галичині (1772-1939 рр.) / Марія Барна // Рідна школа. – 1998. – № 7-8. – С. 33-48.
5. Мисак Н. Ф. Педагогічна освіта в Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.: місце та роль у ній українського населення / Н. Ф. Мисак // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: Наук. вісник: зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Українська АН. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 51 (№ 9). – С. 19-24.
6. Ступарик Б. М. Підготовка учителів в Галичині у ХІХ ст. / Богдан Ступарик // Вісник Тернопільського експериментального інституту педагогічної освіти. – Тернопіль, 1995. – № 1. – С. 45-55.